

יום טוב

המחלקה לזואולוגיה, אוניברסיטת
תל-אביב

ציטוט מומלץ

יום טוב י. 2012. גידור שטחים
כגורם לבידוד אוכלוסיות בעלי חיים
ולפגיעה בזכות הציבור למעבר.
אקולוגיה וסביבה 3(2).

קיים צורך דחוף במיפוי השטחים המגודרים בארץ | צילום: Amy Barr

גידור שטחים כגורם לבידוד אוכלוסיות בעלי חיים ולפגיעה בזכות הציבור למעבר

נקודת מבט

גיליון קיץ 2012 / כרך 3(2)

1 ביוני, 2012

ישראל היא ארץ קטנה, צרה, צפופת אוכלוסין, בעלת חקלאות מפותחת ותשתית תחבורה המתפתחת במהירות. המגמות הנוכחיות של גידול באוכלוסייה ופיתוח תשתיות שנועדו לשרתה עתידות להימשך בעשרות השנים הקרובות. גופים ציבוריים, חברות ואנשים פרטיים בעלי נכסים קרקעיים נוטים להגן עליהם מפני הפרעות שונות בעזרת גדרות, ועושים זאת גם אם שטחים אלה שייכים למדינת ישראל, כלומר לכלל הציבור. כיום מגודרים בארץ רוב היישובים הכפריים, כל מחנות הצבא, חלק מהכבישים הראשיים (דוגמת כביש 6), מטעים (למשל בגליל המערבי), כרמים (למשל בהרי יהודה ובחבל לכיש), לולים מודרניים הקיימים מחוץ ליישובים (למשל בגליל), שטחי מרעה של עדרי בקר (למשל ברמת הגולן) ומתקני תשתית שונים דוגמת תחנות טרנספורמציה, מתקני רכבת ועוד. לכך יש להוסיף את גדר ההפרדה שהוקמה מטעמים ביטחוניים, ושאוּרְכָה המקורי גדל מאוד ללא צורך ביטחוני בגלל שיקולים פוליטיים.

ריבוי הגדרות והגדלת יעילותן במניעת מעבר בעלי חיים ובני אדם יוצרים בעיה הולכת וגדלה של הפרדה ובידוד של אוכלוסיות בעלי חיים השוכנים משני עברי הגדר. בעבר היו רוב הגדרות עשויות מכמה חוטי תיל מקבילים לקרקע ומטרתן הייתה מניעת מעבר בקר או סימון סמלי של תחום יישוב. לעומתן, הגדרות המוקמות כיום עשויות לעתים קרובות מרשתות ברזל יצוקות, שגודל החורים בהן קטן ומונע מעבר בעלי חיים מגודל ארנבת ומעלה. הבידוד הנוצר מריבוי הגדרות ומשכלולן עלול ליצור אוכלוסיות קטנות ומבודדות, להקטין את המגוון הגנטי שלהן, ובסופו של דבר לסכן את קיומן. הבעיה מחריפה עקב העובדה שברוב המקרים הקמת גדר אינה מחייבת אישור כלשהו, ומועצות מקומיות ואזוריות, צה"ל וחקלאים לסוגיהם, יכולים להקים גדר מבלי להתחשב בפגיעה אפשרית בטבע ובזכות הציבור לנוע ללא הפרעה בשטחים ציבוריים. אין נתונים כמותיים על ממדי הבעיה בארץ, אבל המגמה הנוכחית של גידור שטחים חקלאיים וכבישים מחמירה אותה מאוד. כבר כיום מחלקים כבישים עמוסי תנועה את רוב האזור הים תיכוני של ישראל למובלעות קטנות, שיציאת בעלי חיים גדולים ובינוניים מהן קשה או בלתי אפשרית. דוגמאות לכך הן "המכלאה" של חולות פלמחים שיוצרים כביש תל-אביב-אשדוד ממזרח, הים התיכון ממערב, חולון, בת ים וראשון לציון מצפון ואשדוד מדרום, ו"מכלאת הכרמל" שבין כביש יקנעם-המפרץ ממזרח, הים התיכון ממערב, חיפה מצפון וכביש ואדי מילק מדרום. קשה עד בלתי אפשרי לצבי לזאת משתי "מכלאות" אלה או להיכנס אליהן. הקמת גדרות

סביב כרמים בפרוזדור ירושלים הציגה את הבעיה במלוא חריפותה עקב כליאה של אוכלוסיית צבאים (ובעלי חיים אחרים) בין גדר ההפרדה, כביש מספר 1, ירושלים והיישובים שסביב לה וגדרות הכרמים. במקרה זה הפעילה החברה להגנת הטבע לחץ על החברה בעלת הכרמים, ונמצא פתרון חלקי לבעיה זו, אבל היא קיימת ומתרחבת בכל הארץ, ובעיקר באזור הים תיכוני המיושב בצפיפות.

וכבי אופניים מטפסים מעל גדר שעוברת במסלול הרכיבה (צילום: יותם סואן)

רוכבי אופניים מטפסים מעל גדר שעוברת במסלול הרכיבה/צילום: יותם סואן

זכות מפריעות לא רק לבעלי חיים אלא גם לתנועת בני אדם. בארץ לא קיים המושג האנגלי של "זכות הציבור למעבר" (public right of way), שמגדיר בחוק זכות מעבר לגבי שבילים רבים ברחבי הממלכה המאוחדת. כבר כיום נתקלים מטיילים בארץ בגדרות החוסמות את דרכם ומחייבות מעקף ארוך או טיפוס על גדרות. רבים מכירים בחשיבות הקשר שבין האדם לטבע, ומכאן בחשיבותם של טיולים ברגל. הקמת גדרות בקצב שהיא נעשית בו כיום תגרום להפרעה קשה מאוד למטיילים.

קיים צורך דחוף במיפוי השטחים המגודרים בארץ ובאפיונם מבחינת אורך הגדרות וטיבן. אני מציע שהחברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים, מכון דש"א והמשרד להגנת הסביבה יפעלו יחד למיפוי השטחים המגודרים בישראל, או לפחות באזור שמצפון לקו אשקלון-באר שבע המיושב בצפיפות ושרוב הגדרות מצויות בו. מיפוי זה צריך לספק נתונים על אורך הגדרות, על מיקומן היחסי בשטח, על רוחב המעברים לבעלי חיים בין הגדרות (מדובר בבעלי חיים בינוניים וגדולים, מגודל ארנבת, שועל ויותר) ועל איכות הגדר. איכות זו כוללת את גובה הגדר, גודל החורים בה, קיום "שמלה" המונעת מעבר מתחתיה (גדר קבורה באדמה או פרושה על האדמה במקביל לגדר), קיום חלק עילי נטוי או תיל עליון ורמת תחזוקה. מיפוי כזה יאתר את האזורים שהבעיה חמורה בהם במיוחד ויאפשר לרשויות המוסמכות לווסת את הקמת הגדרות כך שיוקמו רק במקומות שהדבר הכרחי בהם, ולפקח על כך שכאשר ייבנו גדרות הדבר ייעשה באופן שימזער את הפגיעה במעברי בעלי חיים מחד גיסא, ובמטיילים מאידך גיסא. בד בבד יש לפעול בכנסת להעברת חוק שיסדיר את זכות הציבור למעבר בכל שטח ציבורי באופן דומה לנעשה באנגליה, וכן בשדות ובמטעים, תוך מתן הגנה לרכוש החקלאים.